Rabbin. Ass. S. Schwab
Darmstadt

834

מו"ק דק"ק דארמשטאדט וחגליל

בעה"י, דארמשטאדט עש"ק פ' כי תשא תרצ"ג לפ"ק

החיים הברכה והשלו' יחולו על מרום עסגת ראש הר קדש ה"ה עטרת תפארת גאון יעקב מחמד עינינו נשיא ישראל שר התורה קדוש וטהור יאמר להוכקשת"ר רשכ"ג אדמו"ר מרן הגאון האדיר מו"ר הג"ר יוסף ראזין שליט"א ראב"ד ד"ק דווינסק יע"א

אחרי קידה והשתחוי' מול הדרת קדשו ומ"ש כנכון!

בזה אניש נגד פני כקשת"ר שליט"א שאלה חשובה למעשה בבקשה שטוחת שכשת"ר ימחל נא בטובו להשיבני דבר ולהודיעני שמעתתא אליבא דהלכתא בענין דלקמן וכוונתי ללבן ולברר האמת לאמיתו בשאלה זו ואציעה שאלתי ובקשתי בזה רק לידע הלכתא בקושטא והורה חיא וללמוד אני צריך ומעומק מקור חכמת תורתו ידלה נא כשת"ר לי מים חיים ויורני דרך הישר ואורח מישור אלך בה בס"ד:

הנה בודאי ידוע להוכקשת"ר שיטת רוב יהודי אשכנז החרידים על הכר ד' ומקורם השחור הוא חגרש"ר חירש זצ"ל בענין התחברות חכמת התורה עם חכמות אומות העולם וסברתם היא שכך פירוש המשנה באבות: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", כלומר ללמוד חכמת התורה ביחד עם חכמות חצוניות ויסדו מכאן שיטת שכל מה שרוח האדם פועל טוב בעולם - ר"ל כל מה שקוראין בלשון אשכנז קולטור ז"ה ה"ה התרבות האנושית וכל מה שספריהם וחכמיהם של האומות מפרסמים ומודיעים ומלמדים בעולם - שכל זה נובע ממקור חכמתו של הקבה"ו החונן לאדם דעת ולבן ראוי להגות בכל החכמות ולהתעסק עמהן ובכלל לחיות "נעבילדעש" כהונן כמו הגוים אשר סביבותינו ואומרים שגם בדורות הראשונים היתה השיטה הזאת מקובלת בקרב עם ישראל כמו במדינות ספרד שגם שם היו לאנשים היוחר חשובים שבכלל ישראל עסק עם כל הלקי החכמה והיתה להם יד בפילוסופיא, ברפואה, בתכונה, ובהנדסה ובשאר המדעות ומציאות זו משמשת לאחבנ"י כאן במדינותינו לראיי חזקה לתמוך שיטתם [illegible] ובערש שחושבים הם שעל התנשמותה של השיטה הזאת תחא להם אשרות להראות לאקורסים שיכול אדם להיות בעל תורה ויראה וגם בעל תרבות ומדע, ואין אחת מפרעת חברתה אלא אדרבא יחדיו הקיבה תאמות בשלמות [illegible] כך שיטתם של ועל פי שיטתם הזאת מותר בעיניהם ללמוד כל מיני ספרים הצונים בין ספרי שבע ופילוסופיא בין ספרי אפיקורסים ומינים וכופרים וגם ספרי משוררים שונאי ואף ספרי "רמאנען" שבהן נכרכו דברי חכמה ומדע עם דברי חשק וספורי אהבת נשים - ושבר אל שבר יהדיו ידובקו - וגם מותר לגמרי בעיניהם לבקר באוני' המיי- מאות ששם מתעסקים בקביעות בכל מיני חכמה ומדע ואף הרבה פעמים בתוכן ענייני מינות ממש, וגם הבקור בבתי טיאטראות בהיתר גמור נחשב להם שאומרים שב- ישגיחו בדברי ענבים שבהן אך ורק ימצאו ענין בחכמת אומנות -הבימה ובחכמת מעשה הצירורים והתוארים שישנם שם, -ולא אדבר עוד לא על אדות ענין לימו' החול שילמדו את בניהם עש"י חוקי חממשלה וגזירת המלכות ואפשר שג"כ יש צת היתר משום אומנות שכמעט א"א למצא פרנסה מספקה במדינות אלו מבלי איזה ידיעות באיזה החכמות וגם בזה לא אדע בעניי עד עתה יסוד חזק של היתר ודאי. אולם לא על זאת עיקר שאלתי שכעת לפע' אפשר נדונים כמוכרחים עש"י דינא דמלכו'

835

-2-

ללמוד קצת חכמות כלליות בבתי ספר עממיים של כל אתר ואתר אך בראש וראשון אדאג איך למצא היתר לאותם שלומדים בלי הכרח רק מחפץ לבם חכמות אחרות מלבד תלמוד תורה בפרט בבתי הגימנסיות וכדומה. וגם אבקש לידע בבירור פירוש המשנה "יפה ת"ת עם ד"א" אם אפשר בעולם לפרשה על אופן שפרשו חלמידי הגי' רש"ר הירש זצ"ל להתאם תורה וחכמות אחרות יחד, כי כמדומה שחיתה בזמנם אז הוראת שעה אך אין להביא ראי' מש"ס ופוסקים ליסד הוראת שעה שאין הלכה כמותה בשאר העתים ולפי כל הנ"ל לא חיתה מעולם לבי שלמה עם בעלי חשטה הנזכרת, [ואולי אפשר להביא ראי' להתם לכאורא מלשון הירושלמי פ' חלק (החולק לכאורא על ש"ס דלן) וזה לי הנמרא שם: ר' עקיבא אומר הקורא בספרים החצונים כגון ספר בן סירא ומשר בן לענה אבל ספרי המינים וכל ספרים שכתבו מכאן ואילך, הקורא בהן כקורא באיגרת ופירוש ספרי המירם בפ"ד מ"ו דידים שם בד ע"ב וז"ל ספרי המירם: שהמירו דת אמת בדברי שקר וא"ל לפי הירושלמי מותר לקראת בכל הספרים וגם מאותן שיש בהן דברי שקר בעניני האמונה אולם מפרשי הירושלמי בעל פני משה ובעל קרבן העדה פרשו שניהם דמיירי רק בקורא בהן ~~לשם~~ עראי אבל בקבוע גם לפי שיטת הירושלמי אסור לקרות וכן מוכח שם מלישנא' דש"ס, ולפי פירוש זה אינן צריכין לשנות מחלוקת בין הירושלמי ובין פ' חלק וגם בין שאר הסכומות בש"ס דאסרין קריאת בכל ספרים החצונים דיש לנו ~~לומר~~ בכל מקום דאסור רק קבע לקרות בהן ולא בדרך מקרה ועראי וכן יש לפרש בספרי פ' ואתחנן על פסוק "ודברת בם" וכן במנחות צ"ט: וגם בזה האופן יש לפרש הירושלמי דיש פאה ג"א ה"ו דבאקראי מותר. ולפי מה דמסקינן במנחות צ"ט דר' ישמעאל האוסר פליג על מה דאמר רשב"נ אמר ר' יונתן דאין וחגית אלא ברכה ולא מצוה ולא חומה ש"מ הקריאה מותרת בספרים החצונים אף בקביעות אך אכתי אין זה ראי' זהא מ"ע ד"ודברת בם" שהביא הספרי הנ"ל במקומה עומדת אך יש לנו היתר לקרות בשעה שהוא פטור מד"ת כגון בביהכ"נ וגם חנשים להן מותרות לגמרי ובאמת נמרא מפורשת היא בירושלמי דיש פיאה דמותר לאדם ללמוד את בתו חכמה יונית משום דעשרת מה"ת. אולם בספרי המינים ודאי אסור לקראת וכן משמע פשוט מש"ס דלן פ' חלק ומן הראשונים ה"ה רש"י ורמב"ן והרא"ש שאסור לקרות בספרי המינים ומלשון הרא"ש מוכח שגם בדברים הטובים שבהן אסור לקרות (משא"כ בספר בן סירא עיין פלטולא חריפתא שם) ורק מלשון הרמב"ם בפירושו למשניות לא משמע חכי בברור כי הוא מפרש ספרים שאין בהן חכמה ולא תועלת גופני אלא אבוד הזמן בלבד ע"כ, מיהו באמת דעת הרמב"ם דאסור לקראת בספרי המינים בפ"ב,הל"ג הלכות עבודה זרה ע"כ. שמעינן מיהא דספרי חכמה בלי צד מינות מותרים לקרות באקראי כגון ספרי חשבון ותכונהוכדומה אך צ"ע איך לפסוק הלכתא למעשה בלמוד חצוניות בלי מינות בקביעות וגם איך לפסוק בדין ספרי חכמה שיש בהם צד מינות כגון ספרי חפילוסופיה וספרי טבע אי אסור לקרותגם בדברים הטובים שבהם? ובאמת יש גזה מבוכה גדולה וכמה גדולים וצדילים ידעו מחכמת המינים ומסתמא קראו גם ספריהם ואפשר משום דלהתלמד שרי להו וכנטיעת קישואין (סנהדרין ס"ח.) ואורות לבנות בר"ה כ"ד, אולם מתירש"י בע"ז די"ח בד"ה דלהחלמד עבד; משמע דרק מותר בבי' ענינים הללו ולא במילי אחרנייתי; ויש לחקור על זה לא לבד על

והדומה להם

דין בטול תורה אלא את על דין הרהקה מן המינות משום "פרצת" בדאיתא בע"ק
הע"ז . ובאמת מצאתי בבאר שבע ע' חלק שהקשה על הרמב"ם ועל כמה גאונים קמאי
ובתראי שקראו בספרי המינים גמורים, ובפרט הקשה למה השמיט הרמב"ם הקורא
בספרים החצונים בהלכות תשובה? ודחק את עצמו לחרץ מיהא קצת דלהרמב"ם נותר
דרב גוברי' ולמד כל התורה מקודם ואח"כ למד ספרים אלו ורק משום "דע מה
שתשיב לאפיקורס" אבל אבל אין לעסוק הלכה לדידן כמותו עי"ש. ואדרבה יש לנו
לחביא ראי' מהנ"י ע' המוכר פירות ר"ה דאסר לקרות בספרי מינים אפילו דרך
עראי. ועל ענין קריאה הראמאנען ושאר ספורי מעשיות ושירים הי' נ"ל לאסור
מהוסי' שבת קט"ו : ד"ה ור"ש דאסרי טשום מושב ליצים ולפענ"ד מושב ליצים אסור
אפילו אם יש כו דברי חכמה כי דרך הלצים לחבר חכמה ותפלות יחד . אולם צ"ע
לי עוד אי מותר לקרות באקראי רק דברי חכמה שבהן שהם הרוב ובדלוג שאר
הענינים?- ומדברי הראשונים ואחרונים נראה שישנה מחלוקת ישנה בגדון שאלות
ששאלתי : מחשובות הרשב"א סימן תי"ח עד תי"ז ומהתגאלות החכם מונטפשלי
בסימן תי"ח עי"ש שחביא גאוני ישראל שהיו יחידי השילוסופיא ובתוכם ר' מעדי'
והרי"ק גיאות, והראב"ן עזרא, ורי שלמה בן גבירול, ורי יהודא חלוי, ור'
יונה אבן גנאח תמדקד, ושאר גדולי עולם ומאידך גיסא נראה תלמידי הרשב"א
והריב"ש בתשובה סי' מ"ה והרמב"ן המובא בספר מנחות קנאות סוף מכתב ע"ס ואחרון
חביב הרי האי גאון המובא בתשובת הריב"ש הנ"ל . ומחלוקת האחרונים מובאה
בתשובות הרמ"א ס"ן עי"ש ויכוחו עם המרש"ל, ולבאורה נ"ל לאסוק הרמ"א בי"ד
סי' רמ"ב ס"ר בהא דאסר ללמוד ספרי מינים גם באקראי בעלמא אבל כמה דמתי-
באקראי בשאר חכמות דוקא אם למד תחלה כל התורה כולה צ"ע אם יש לעסוק מתחו
דחבר דוח נקרא טיול בפרדס וראיתו מן הרמב"ם ספ"ד ד"ה יסודי-התורה ובמה
כבר הקשה הדרישה דהרמב"ם שם לא מיירי רק לענין מעשה מרכבה ומעשה בראשית וגם
צ"ע אם לעסוק כתש"ך שם סק"ו דאוסר לקרות בספרי שאר חכמות עי"ש מדמה הוא
ספרי הפילוסופים וחכמי הקבלה אלו לאלו ולפי זה יהיו אסור לקרות בספרי קבלה
וזה בודאי אי אפשר ופוק חזי מאי עמא דבר. ויש לאמור לפע"ד מש"ע או"ח סי"ז
סט"ו ומדברי הגן אברהם שם ס"ק כ"ב יש לאמור למעשה לבחר בהיאטראות שלבא
דהלכתא דלית מאן דפליג עלי'. (אך אפשר צריך עיון קצת לפי שורת הדין א-
שיחקו בבימת היאטר בכגד ראש ענין אשר אין בו שום שמץ של פסול ודומי כלל
אם גם אז אסור משום לא פלוג אף בלי חשש של מושב לצים ובפרט צ"ע אם דל אסור
גם לנשים דאינן מצוות על תלמוד תורה) ואבן נהי דיל דהלכה דאסור ללמוד שאר
החכמות בקביעות ובספרי המינים גם במקרה שאולהיגו עוד במקומן עומדות ויש
לעיין אם מותר כל זה לפרנסה דמשום פרנסה ודאי, נלפע"ד דמותר לבטל ת"ה וגם
משום הרוחה , ואם גם לאו משנת חסידים היא אך שאלתנו היא אם מותר ללמוד
חכמות בלילות בקביעות ובאריכת זמן הרבה מבדי להשיג אשרות לנסד לו פרנסה
מרחבה. ולפי קוצר השגתי לא מצאתי לכל השאלות הנ"ל ברור מספיק אך זה ברור
לי כמעט לגמרי שאין להחביא ראי' ממתני' דאבות פ"ג מ"ה דשם מלת "דרך ארץ"
ר"ל פרנסה כדמפרשי בהריא תרשב"ם והרי יונה והרע"ב ולא יתכן לפרש ענין דרך
ארץ לכל הפירושים שמירי בלמוד חכמות חצאצא אומות העולם וגם חרמב"ם פ ירושו
בפ"ע בדברי אדות חלפי החבורים לא מיירי רק בלמוד מדות טובות ומעלות ישרות

ולמוד בנות השחיטות ע"י"ש ולא מירי בשום חכמה מן החכמות ולא בשום כיוצא
מן הספרים וכן בכל שאר מקומות בש"ס שנזכר שם מלת "דרך ארץ" וגם אין ראיי
מכ"ח דאבות דרי' נתן דגרסיי התם אין חכמה בחכמה של "דרך ארץ" כי שם מודאי
חגירסא משובשת היא וצ"ל בחכמת "ארץ ישראל" עיין תהלה חגרו"ב וחגר"א ובעל בנין
יהושע.-

ולפי כל הנ"ל באחי עוד השעם בבקשה לשני כקשת"ר שיואיל נא בסדו אלה
להשיבני השובה משיבת נפש ואזמר מזמור להודה על כל הטוב שיגמול לי גוה.
ואסרים בבקשת מחילה על העמל וחיגיעה שאולי אגרום לכקשת"ר שליט"א והנני
בעתירת שפע ברכות ובכל חותמי חשלו'.

המשתחוה מרחוק ומחאבק בעפר רגליו.

[redacted] מו"ץ דק"ק דארט טאדט.